

doi <https://doi.org/10.18485/bratstvo.2020.24.7>
УДК 821.163.41.09-1 Петровић Његош, Петар II

Рад примљен: 31.08.2020.

Рад прихваћен: 11.09.2020.

Оригиналан научни рад

О ЊЕГОШЕВОЈ ЛУЧИ МИКРОКОЗМА

– Време и место настанка¹ –

Предмет овога рада је једно од најзначајнијих дела Петра II Петровића Његоша – поема Луча микрокозма. Пажња је усредсређена на два важна питања која у науци имају различита тумачења. На основу истражених извора сигурније се утврђује време настанка Луче, а као важан документ доноси се Његошево писмо С. Милутиновићу Сарајлији (25.VI 1845). О другом питању које се односи на место настанка, аутор износи аргументе да Луча није написана у Стањевићима, већ у Цетињском манастиру.

Његошева поема *Луча микрокозма* је пјесничко дјело високога домета, философскога садржаја и префињености, недосежних домета, посебне висине и тананости – тако fine да јој у нашој литератури нема ни приближнога остварења. А како и да буде, макар приближно, кад је она *свјетлосни стуб који сеже у наднебесје*? Она је настала за врло кратко вријеме, али је тематски Његошу била веома блиска и своја, тако да није настала изненадно: била је њена тематика и у њенима недосежним дубинама и њенима високим дOMETИМА – али она се, и прије но што је настала (1845), наговјештава, некад у стиху а некад у фрази, али и у неким пјесмама; такве су *Црногорац к свемогућем Богу* и *Мисао* у којој се, у неким стиховима, осјећају њени пробљесци, тонови, мисли... тако да је ова пјесма, може се рећи – ако не увод, а оно ближи или непосреднији наговјештај његове *Луче* и њене деликатне тематике.

¹ Прилог је прочитан на Научном скупу у манастиру Стањевићима 2018. године

Али, како је и кад настала *Луча микрокозма*?

Луча је Његошев великопосни подвиг. Зашто и како? Позната је чињеница да је она настала у вријеме великога часног поста (1845) у манастирској клими и великопосној тишини. Тада је код Његоша био секретар Милорад Медаковић. Дуго година касније, он је написао и објавио књигу *Петар Други Петровић Његош, последњи владајући владика црногорски* (Нови Сад, 1882) у којој (на страни VIII) каже да је Његош на *Лучи* радио „уз часни пост, и да шест недјеља не пушташе к себи никога до мене“. Те године, Васкрс је био 27. априла; шеста недјеља ускршњег поста завршава се Лазаревом суботом, па дође Христов улазак у Јерусалим – Цвети, затим Страсна седмица, па Васкрс (27, 28. и 29. априла) а онда се наставља Свијетла седмица до Томине недјеље, прве недјеље по Васкрсу; послије трећег дана Васкрса (уторак, 29. април) дође сриједа, 30. април, а сјутрадан, у четвртак, је 1. мај, па дође петак, 2. а онда субота, 3, па 4. мај Томина недјеља / Мали васкрс (народни израз). Медаковић је ово добро упамтио и тако записао, али он није знао да је Његош имао и друге послове / обавезе у својим одајама, свакако у вези са *Лучом*. Ту је, без даљег, био и препис – краснопис, чистопис јер није било ни писаће машине, ни дактилографа, а штампарији је требало послати рукопис комплетан и уредан: прегледан и читак, писан пажљиво и лијепо да буде сигурно читљив. Па осим 6 пјесама, у *Лучи* имамо и седму. То је *посвета* која је, практично, пролог *Лучи*, а насловљена је дативном синтагмом *Посвећено Г. С. Милутиновићу* (На Цетињу, 1. маја 1845); она није само кратка посвета него има двије стотине стихова. Значи, то је средина Свијетле седмице, прве по Васкрсу. Дакле, то је писао Његош, пошто је завршио препис текста *Луче микрокозма* – тако да је могла бити исписана и преписана и тако рукопис спремљен – свих 7 пјесама: 6 пјесама и посвета – за слање на штампање. Свакако да је с тим комплетом рукописа био и текст пропратног писма које, као ни рукопис оригинала *Луче*, није сачуван, па се ни један ни други садржај у литератури не помињу.

Како је и колико Његош имао времена за ову, седму по реду пјесму, која у књизи стоји испред осталих, биће нам јасно ако погледамо у богослужбени типик за вријеме од Лазареве суботе до Васкрса и видимо која је опширност, ритам, облици у богослужбеном поретку за те дане, а он је тих дана користио међувријеме и писао ову пјесму која је, као и сваки предговор, писана и датирана послије основнога текста, а она читаоца уводи у читање.

Кад је он то послао Сими Милутиновићу у Београд, не знамо; али знамо нешто друго, а то је сљедеће: рукопис оригинала није сачуван, а ни писмо ако га је било са комплетом текста. То је свакако било тих дана. Али, без обзира на то, Његош је, извјесно је, писао ново писмо Сими Милутиновићу 24. јуна 1845. Адресат, С. М. С (1791 – 1847), га је ставио у

своју збирку писама и папира од вриједности што је све наслиједио његов син Драгутин, звани Драгиша (1840 – 1900). Нико за њега није знао, и неће о њему ни чути све до краја XIX вијека.

Кад је *Луча* писана и штампана (1845) Драгутин још није био ни ђак (рођен је 1840). Пошао је ускоро у основну школу на вријеме, па у средњу и даље, а већ 1869. године је у Црној Гори: пројектује Даниловград². Од 1882. до 1886. Драгутин Милутиновић води радове на Жељезничкој станици у Београду на згради која је до нашега времена била у тој функцији, а сад, кад је жељезница измјештена, зграда станице је стабилна и претвара се у музеј – тако да остаје као украс града и сачувана као квалитетно свједочанство, намијењено историји.

Крајем вијека – тада је био професор Велике школе – Драгутин је сређивао породичну архиву и нашао у њој једно Његошево писмо. Одмах је узео и написао своје писмо Паји Марковићу Адамову, власнику и уреднику „Бранкова кола“, а овај објавио – и то и Његошево писмо – у своме листу: Бранково коло, 1898, бр. 39, 1245-1246, јер је „литерарно историјскога значаја“ па га је, како је написао Драгутин Милутиновић, „вредно у Вашем лепом књижевном листу објавити“. Да ли је он Паји Марковићу Адамову послао ово Његошево писмо или га је преписао, није познато.

То је било тада (1898), а ово је сад 2018. година – значи, 120 година касније. Управо зато што детаљно представља оно у што Медаковић није имао увид, сматрамо да је добро поново га штампати, посебно зато што допуњује и прецизира податке које Медаковић није знао, рекавши – да је *Луча микрокозма* писана за шест недјеља великога поста, а не за четири, а за те друге двије недјеље је свакако писан чистопис за штампу који није сачуван. Пошто је све компетирано и послато, укључујући и пјесму посвете Сими Милутиновићу Сарајлији, ово писмо је написано и датирано 24. јуна 1845. године и из њега је јасно да шест недјеља великога поста не треба идентификовати са роком писања *Луче микрокозма*, јер је она настала за четири недјеље, а не за шест. Код нас у науци, код овог питања, често се може наићи на податак: шест пјесама за шест недјеља поста, ово је – ослањајући се на Медаковића – овако прихватано и преношено у текст. Тако, јер јавност није знала, а сад кад је овај податак откривен, треба рећи како је било: *Луча микрокозма* је писана за прве четири недјеље великога поста, а не за шест. Овакав закључак није само закључна реченица у синтакси, него и закључак из формалне логике који логички нужно и формално исправно слиједи/следује из датих података

² О томе видети: З. Лакић, *Даниловград кроз историју*, штампар Макарије, Београд и Октоих, Подгорица, 2011, 61–72. Недавно се чуло да је академик Лакић нашао Милутиновићев пројект Даниловграда у Архиву Магице српске. Његова нова књига *Учитељска школа Даниловград, 1911 – 1929*, ЦАНУ, Подгорица, 2018. добро је заснована на тим аутентичним и изворним подацима.

као закључак из претходећих премиса, а то су овдје дати подаци. Тако, тек послије 120 година од овога објављивања можемо бити начисто са роком писања *Луче*. А ово писмо није било у пакету рукописа *Лучиног*, него је накнадно писано (24. јуна исте године). Сима је *Лучу* пажљиво читао и нашао да у једној децими недостаје стих. Он је добро савладао и схватио претходних девет и додао/допјевао/дописао завршетак строфе / дециме (III, стих 280 који гласи: „Што и нарав ни у сну не снила“). То је он рекао у напомени подно текста, која гласи: „У овој строфи десетог стиха неима, а овај сам ја додао, који, ако не ваља и не приличује, да се мени припише, а ја молим за опроштење. Тко зна боље широко му поље– свуд и вазда, па и овдје“ – С.М.С.“.

У *Ковчежићу*, рубрици „Бранковог кола“ из 1898. године, колумна/стубац 1245. и 1246, објављено је ово Његошево писмо, и оно гласи:

Владика Петар II. Сими Милутиновићу

„Љубезни мој Господине Милутиновићу,

Буди ми здрав и весео!

У данашњем свијету и нараштају готово су посвуда друштвена правила преобукла се у виду ласкања, чиста друштвеност преродила се у некакве фасоне пуне хладнога смијеха који се кажу пореклом из Париза; али ово је, ја мислим, обшта пјева високога просвјештенија. Ове и оване подобне ствари не допуштају без нужде дан данашњи никога чим обременавати, па ја мислим, да међу тобом и таквијем и твојијем воспитаником, који ти ово пише има нешто и друго, које блиста светијем правилом искрено срдачнога људског друштва. Ово чему води ово да не замећем: шаљем ти моје мало дјелце *Лучу микрокозма* мноме састављену четири пуне неђеље прошлога часнога и великог поста. Овијем те дјелцем утврђујем и молим да ми га даш напечатати у тамошњу дивну печатњу; да ми изволиш коректором истога бити; на лијепу карту да се печата, да га у почетку украсиш каквим високим идеалним вигнетом: нека буде у октаву напечатану, по 20 стихова на сваком обрасцу; егземпларих нек се напечатата 3 стотине или колико ти драго. Трошкове за печатњу ако можеш сам дати, док ти их пошаљем, добро; ако ли ти опстојатељства не допуштају самоме их дати, а ти се обрати Господину Васу Васиљевићу Великокупцу Земунском да их за мене положи, и како ми објавиш колико је, послаћу му их преко Тријеста. Мрави позвати на биће Творцем састављају своја искуствена мравишта и пчеле великољепне своје палате, и ја као твар умна Створитеља треба сагласју обшчем да подражавам. У напријед ти за све хвала и чисти поздрав од твојега признатељнога воспитаника.“

Цетиње, 24. јунија 1845. года

В. Ц. П. П. Његош

Послије толико времена ево га читаоцима на увид и радост по трећи пут. Други пут је објављено у Његошевим *Писмима*, III, за 1843. до 1851, Београд, Просвета, 1955, 253–254. и овдје сад поновљено.

Сад још једно питање – претходно: да ли је сачуван оригинал који је био у приватној архиви С. М. Сарајлије из које га је Драгиша Милутиновић дао „Бранкову колу“, односно да ли га има у његовој архиви? Ово остаје отворено, али ова три наведена публикувања су у пажњи јавности, иако се за њега није знало откако је написано док није публикувано у „Бранкову колу“ 1898. године. А о њему је јасно изражено мишљење његовог аутора и светитеља (архијереја) цетињског – Петра II Петровића Његоша. Драгиша није дао ово писмо, него га је преписао и препис послао а оригинал ми данас имамо у Архиву САНУ под бројем 8788.

Исто тако је сачувано и штампом објављено Писмо С. М. Сарајлије Његошу које такође стављамо на увид читаоцу.

„Петру Другом Петровићу Његошу,
Београд, 17/30. новембра 1845. године

Владико Свети,
Молим Вас весело, вјечно и свеславно!

Сад ћу о вињету:

За овако пријатно дјело, мора бити и вињет оригиналан, и тај према самом истоме дјелу, зато ја никакав овде од суштестујући овде у типографији вињета на то ни одобрити нијесам могао јербо не приличи никако ниједан за оно за што није од постања свога одређен и омјерен; а будући пак да ми овде још никаквога литографа нејмамо, зато сам ја вињет (не само измислити) и одобрити, како сте ми Ви наложили отприје, него и у Пешту на мојега пријатеља и вјештака Перласку опис послати и да ми га изради, препоручити морао. Предрачун истога пак вињета нејмало није велик, а ево зашто:

У врху листа изрезано је велико зданије и то једносратно – *ebenirdig* – на томе су деветоро вратах двокрилније, и сва отворена широм, а над свакије врата горњем прагу написан је символ по једне од девет музах. Изнад отога зданија у зраку изображена је лира, из које самоизравне звуци на све стране као зраци видно се разастуру у простор; испод ове пак у полукружију изрезан је овај стих: „Ход’те и ви у храм свијета Срби!“ Но нашто је зданије? Ево нашто: Доље испод истога зданија поље је; илити чистина, разними травмаи и дрвљем и шумирјем ђешто снабђевени, уз то поље широм иду и врве к зданију ономе дјеца различног узраста с књигама и свескама под пазухом свако и тамо у зданија онога врата свака

улази понеко – хаљинице су на дјечи српске, као и опанчићи.- То ти је сад цијели вињет, и тиме је мени барем милије, што је најсходнији Вашој жељи, Вашој на ме и на мој избор таквога препоруци, а особито што је митичан за и на митично дело, и то таково које је мени посвећено. Он је израђен у петстотина ексем.(плара), стоје у Пешти код Перласке чекајући да се откупе пак да одма пошљу се амо у своју књигу, која ће најдаље до новoga љета овди готова бити.- Сад ми рец'те Ви сами по души, ваља ли а могу ли ја тога да се отресем? Ја још више ништа нити могу нити сам дужан учинити, до Вас опет замолити, да непремјено и неотложно Ви отуда пишете и пошљете управ на Перласку новце и речени вињет, с тим, да га он одма кроза Земуна чрез В.Василијевића овамо испрати; к томе и мени молим да оставите једну барем стотину ексем.(плара) ове књиге „Луча микрокозма“ на моје расположење. На ово ми све изволите одма одговорити, ма решително и јуначки великодушно, како што се само Црногорцу може и пристоји“.³

Ово су конкретни дубоки темељи овога о чему смо расправљали – основи истине, које предлажемо пажњи читалаца наше генерације ради увида у саму срж стварности, у њену аутентичност, па је, тако, ово – истина о истини, или – истина истине.

Мјесто писања *Луче микрокозма*

Ово је питање које захтијева одговор, и то ургентно.

Наиме, у цитираној књизи Милорада Медаковића, која о томе говори (на страни VIII), како је писана, али мјесто писања није исказно поменуто. Нормално је схватити да је то простор његове резиденције – Цетињски манастир. Ја сам прије 50 и више година на Цетињу чуо, налазећи се у манастирском дворишту: „Овдје, у овој соби је Његош писао *Лучу микрокозма*“. То је соба која је окренута дворишту.

Међутим, на симпозијуму у Стањевићима у септембру 2018. године, два пута се чуло да је *Луча* писана ту, у Стањевићима. Да не би ова неоснована вијест ушла у литературу овако непровјерено и без основа, као што се и вијест да је Његош писао шест пјесама *Луче* за шест недјеља Великога поста уткала у писане редове текстова, осврнућемо се на амбијент и околности њенога писања и видјети да за то нема никаквих – ни основа ни услова; а ево о чему се ради.

Манастир Стањевићи је био у XVIII и XIX вијеку важан вјерски и политички центар Црне Горе. Кад је велики везир Ћуприлић срушио Цетињски манастир 1714. године, митрополит Данило, први владика и владар Црне Горе из куће Петровића, преселио се у Стањевиће и у њима био до обнове Цетињскога манастира (1724). Пошто су

³ *Десет векова српске књижевности*, књига 26, Сима Милутиновић Сарајлија/приредио Душан Иванић, Нови Сад, Издавачки центар Матице српске, 2016, 341–342.

Стањевићи били обновљени и у вријеме митрополита Петра I, били су у добром изгледу и стању, Французи и Аустријанци су тражили да им се уступе, што је митрополит Петар I одбио. Стање манастира је слабило и његов наследник Петар II Његош, морао је да га прода за 17.000 фиорина. Манастир су касније заузели Бокелји из села Побори, па кад су на њих кренули Аустријанци, у контраофанзиви, они су га минирали (1869), па је од тада комплекс у рушевинама, али црква Св. Тројице није минирана.

Дуго година пошто је Његош преминуо, манастир ће припасти Црној Гори. Налази се високо, гледано из Приморја, под самим планинским гребеном Ловћена. Откако га је Његош продао (1837), овај манастир није у посједу Црне Горе још десетак година после Његошевог упокојења (1851) – све до 1862. године. Значи, у вријеме писања *Луче микрокозма* (1845) манастир је био ван територије, односно посједа Црне Горе – екстериторијалан, па како би Његош могао у њему да пише своју *Лучу*?⁴

Рад на *Лучи* није био само писање, него у првом реду оно што на грчком значи њено име – стварање, поезија. Тако, *Луча микрокозма* је пјесничка, стваралачка свјетлост малог свијета. Таква, стварно је писана у Цетињском манастиру, а не у Стањевићима, јер колико би времена требало секретару Медаковићу – и да су Стањевићи били у посједу Црне Горе – да дође до Његоша и да му саопшти кад се неко ради нечега јављао, питао, тражио...? Ту има даљине, а питање какав је био пут. Њему би прошла можда и три или четири сата за одлазак, боравак тамо и повратак на Цетиње.

Ми смо ово детаљно представили како се ова неоснована вијест не би писмено фиксирала и улила у штампани текст као она ранија: шест недјеља – шест пјесама, и тако дезинформисала и даље збуњивала читаоце.

Димитрије М. Калезић

протојереј-ставрофор

пензионисани професор

Православног Богословског факултета у Београду

Кључне речи: Луча Микрокозма, Петра II Петровић Његош, Сима Милутиновић Сарајлија, Стањевићи.

---

⁴ Подаци о овоме у *Енциклопедији православља*, II, Београд, 2002, 184.

Dimitrije M. Kalezić

ON “THE RAY OF THE MICROCOSM” BY P. P. NJEKOŠ
– The Time and Place of Origin –

The subject of this article is one of the most significant works written by Petar II Petrović-Njegoš – his long poem “The Ray of the Microcosm” [*Luča mikrokozma*]. The focus is on two important topics – the time and place of the poem’s origin – which are interpreted differently by different scholars. The researched sources help determine the poem’s date of origin more closely, and one of the key documents presented in this article is Njegoš’s letter to Sima Milutinović Sarajlija (dated 25 June 1845). As regards the second topic, i.e. the place of origin, the author puts forward arguments testifying that “The Ray of the Microcosm” was not written in the Monastery of Stanjevići but rather in the Cetinje Monastery.